

РЕЛЕВАНТНОСТ ИНТЕРНЕ КОНТРОЛЕ ПРИВРЕДНОГ ДРУШТВА

Милорад Ч. Зекић и Бранислав В. Обрадовић
Висока школа за менаџмент и економију, Крагујевац
Јелена П. Белокапић Чавкуновић
Универзитет за пословне студије, Бања Лука

Интерна ревизија је инструмент менаџмента и помаже у временом откривању слабих места у функционисању интерних контролних система, спречавању злоупотреба и противправног присвајања и истовремено предлаже мере и активности на отклањању откривених слабости у организацији и функционисању интерних контролних система. Интерна контрола није само веома битна за вођење рачуноводствених и финансијских евиденција организације, она је исто тако, веома важна за управљање предузећем. Из тог разлога су сви, од спољних ревизора до управе, борда директора, акционара великих јавних компанија до државе, заинтересовани за интерне контроле.

Кључне речи: контрола, предузеће, финансијски извештај, систем

Увод

Реч контрола настала је етимолошки од француске речи „controle” што значи преглед или проверавање упоређивањем чињеница. Интерна контрола је процес, установљен и спровођен од стране управног одбора предузећа, управе и другог особља, а циљ му је да обезбеди разумно уверење везано за постизање циљева у следећим категоријама: ефикасност и успешност пословање, поузданост финансијског извештавања, сагласност са постојећим законима и прописима и заштита имовине од неовлашћеног присвајања, коришћења или отуђења. Од интерне контроле се може очекивати да управном одбору и управи предузећа пружи само разумно уверење, а не апсолутно уверење да су циљеви компаније постигнути. На вероватноћу испуњења циљева утичу ограничења својствена свим системима интерне контроле. Та ограничења су везана за реалну чињеницу да људско мишљење може бити погрешно, може доћи до распада и прекида функционисања због неиспуњења обавеза од стране људског фактора, јер просте грешке и контроле могу проћи непримећене, плански смишљеним договором двоје или више људи. Коначно управа има способност да се стави изнад система интерне контроле (обори или надгласа систем интерне контроле, па га тиме учини неефикасним).

Интерна контрола се примењује ради постизања циљева у једној или више категорија које се међусобно преклапају. Постоје четири категорије циљева: пословање – везано за ефикасност и успешност коришћења ресурса предузећа; финансиј-

ско извештавање – везано за припрему поузданих објављених финансијских извештаја; усклађеност – везано за усклађеност пословања компаније са важећим законским прописима и заштита средстава.

Циљеви везани за финансијско извештавање, усклађеност са законима и прописима и заштиту средстава у великој мери се базирају на стандардима које намећу спољне стране, а зависе од начина обављања контролних активности унутар организације. Оперативни циљеви као што је добит од улагања и учешћа на тржишту, нису увек под контролом предузећа.

Значај интерне контроле

Успостављање система интерне контроле у компанијама узроковано је лакшем постизању пословних циљева попут успешности пословања и профитабилности и да се спрече губици ресурса због проневере, или губици изазвани на неки други начин. Интерна контрола такође може помоћи да се осигура поуздано финансијско извештавање, као и усклађеност са законима и прописима. Систем интерне контроле предузећа се састоји од специфичних политика и процедура које су тако конструисане да управу пруже разумно уверење да ће краткорочни и дугорочни циљеви које она сматра битним за предузеће, бити испуњени.

Дефиниција ISA – International standards on Auditing (Међународни стандарди ревизије) које је формулисала Међународна федерација рачуновођа преко Комитета за међународне ревизијске стандарде (IARS) гласи: Систем интерне контроле подразумева све политике и поступке (интерне контроле) које је усвојила управа неког предузећа како би јој помогли у постизању циља управе везаног за обезбеђење, колико је то практично могуће, редовног и ефикасног обављања њеног пословања, укључујући поштовање политика управе, заштиту средстава, спречавање преваре и грешке, тачност и комплетност рачуноводствених евиденција и благовремену припрему поузданих финансијских информација.[1]

Систем интерне контроле је синоним за интерну контролу према дефиницији COSO-а. Систем интерне контроле је уткан у све пословне активности предузећа и његово постојање је уско везано за обављање пословне делатности. Три основне категорије циљева управе су: ефикасно пословање, финансијско извештавање и усклађеност. Важни циљеви контроле операција, активности редовног пословања, су прецизне информације ради доношења интерних одлука и заштите средстава. Физичка средства (нпр. готовина), нефизичка средства (нпр. рачуни потраживања), важни документи и евиденције (нпр. дневници) компаније могу бити украдени, злоупотребљени или случајно уништени, ако нису адекватно заштићени контролама.

Финансијске контроле су важне, јер управа има законску и професионалну одговорност да осигура да информације буду припремљене поштено/ да буду тачне и у складу са рачуноводственим стандардима. Организације имају дужност да поступају према разним законима и прописима, укључујући и закон о предузећима, закон о порезима, те прописе о заштити природне средине. У случају не поштовања тих закона, одговорни радници предузећа могу кривично одговарати.[2]

Свако у организацији је одговоран за интерну контролу: управа, управни одбор, интерни ревизори и друго особље. Извршни директор је најодговорнији и треба да преузме власт над системом интерне контроле, односно да води и даје смернице вишим менаџерима. Посебно су важни руководећи људи у финансијама и њихови кадрови. Управни одбор треба да обезбеди руковођење, давање смерница и надгледање. Јак, активан управни одбор има највећу могућност да идентификује и исправи покушаје управе да се стави изнад контрола и занемари или спречи комуникацију са потчињенима – добијање информација од нижих службеника. Интерна контрола треба да буде имплицитан или експлицитан описа посла сваког службеника. Интерног ревизора првенствено интересују контроле које се односе на поузданост финансијског извештавања. Ревизори имају значајну одговорност када се ради о откривању преваре од стране управе или запослених, и у мањој мери, неких врста незаконитих радњи. Ревизори инсистирају на ревизији финансијских контрола, али и оних контрола које утичу на интерне информације о управљању, као што су финансијски планови и интерни извештаји о реализацији пословања, такође морају бити испитане и проверене. Ревизори стављају примарни акценат на контроле трансакција, а не на контроле салда рачуна. Разлог томе је што тачност резултата који даје рачуноводствени систем и салда рачуна у великој мери зависи од тачности унесених података и њихове обраде и трансакције. Ако су, рецимо, контроле адекватне да осигурају да сва издавања рачуна, готовински добици, отписи и исправке буду тачни, коначни салдо у рачуну потраживања ће вероватно бити тачан.

Врсте интерне контроле

Интерне контроле се могу поделити у две врсте[3]:

- административне контроле и
- рачуноводствене контроле.

Административне контроле се углавном тичу промоције пословне успешности и поштовања политика прописаних од стране управљачких политика. Административне контроле се односе на пословне ревизије и ревизије усклађености. Рачуноводствене контроле се тичу заштите средстава и пружања уверења да су финансијски извештаји и основне рачуноводствене евиденције поуздани. Интерне рачуноводствене контроле су повезане са екстерном и интерном финансијском ревизијом. Независног ревизора првенствено занимају рачуноводствене контроле које директно и битно утичу на поузданост финансијских извештаја. Рачуноводствена контрола садржи план организације, као и поступке и евиденције које се односе на заштиту средстава и поузданост финансијског извештавања.

Они су намењени да пруже разумно уверење: да се трансакције врше у складу са специфичном или општом организацијом прописаном од стране управе; да се трансакције евидентирају према потреби, како би се омогућила припрема финансијских извештаја у складу са међународним рачуноводственим стандардима (МРС), или другим примењивим критеријима, као и да би се водила редовна евиденција средстава; да је приступ средствима дозвољен само у складу са овлашћењима управе и евидентирана средства да се, у разумним интеграцијама, пореде са постојећим средствима и предузимају одговарајуће акције, ако се појаве било какве разлике.

Табела 1 – Административна контрола наспрам рачуноводствене контроле

ВРСТА КОНТРОЛЕ	ОДНОСИ СЕ НА	ВРСТА РЕВИЗИЈЕ	ПРИМЕР
Административна контрола	Промоцију или усмереност пословања и поступање према прописним управљачким политикама	Ревизија пословања и ревизија усклађености	Политика провере биографије будућег запосленог и опште запослених
Рачуноводствена контрола	Заштиту средстава и пружање уверења да су финансијски извештаји и основне рачуноводствене евиденције поуздане	Независна ревизија, Интерна ревизија, Финансијска ревизија	Коришћење банковног сефа за депоновање краткорочних хартија од вредности, или употреба готовине компаније

Интерна контрола предузећа састоји се од пет повезаних компоненти: контролно окружење, процена ризика, контролне процедуре, информисање и комуникације и надзор и праћење. Подела контроле у ових пет компоненти представља користан оквир за ревизорско разматрање како интерна контрола утиче на ревизију. Приликом планирања ревизије ревизор треба у довољној мери упознати са сваком од наведених пет компоненти интерне контроле. То се постиже кроз упознавање контролних поступака меродавних за припремање финансијских извештаја у погледу начина на који су осмишљени, али и начин на који се примењују и делују у пракси.[4]

Контролно окружење

Услови у којима се контрола спроводи одсликава целокупну организацију и утичу на свест запослених о контроли. Важност контроле за предузеће рефлектује се у општем ставу према контроли, свести о контроли, поступцима које у вези с контролом предузимају менаџмент и власници предузећа. На овој компоненти утемељене су све остале компоненте интерне контроле. Фактори који утичу на услове у којима се контрола проводи су: етичке вредности, давање важности стручности, сарадња управе или ревизијског одбора, филозофија и пословни стил управе, организацијска структура, пренос овлашћења и одговорности и кадровска политика.

Ефикасност интерне контроле је функција поштења и етичких вредности појединаца који креирају, спровode и надзиру спровођење постављених контролних поступака. Предузеће мора усвојити етичке стандарде и стандарде понашања, о томе известити запослене те сваким даном јачати њихову примену. Пример, управа мора настојати уклонити подстицаје или искушења која могу навести запослене да се укључе у непоштене, незаконите или неетичке радње. Ако управа пред запослене постави тешко достижне циљеве, а награде су у великој мери зависне од учинка, у том случају ће такав притисак за њих представљати подстицај да се укључе у непоштене, незаконите или неетичке радње. Неефикасна управа, ослабљено деловање интерне ревизије и безначајне казне за неодговарајуће понашање такође су приме-

ри таквих искушења. Управа ће на најбољи начин информирати запослене о питањима у вези поштења и етичким понашањем у предузећу преко извештаја о усвојеним политикама и кодексима понашања.[5]

Професионалност се може дефинисати као скуп знања и вештина које су неопходне за испуњавање задатака који стоје у опису радног места неког појединца. За свако радно место управа мора одредити степен професионалности и тај степен изразити кроз захтеван ниво знања и вештина. У предузећу за сваки посао треба постојати формални или неформални опис посла, а управа треба за одређени посао упослити професионалног радника. Добром кадровском политиком привлаче се и задржавају професионални, поверљиви и вредни кадрови.

Чланови управе и њени ревизијски одбор значајно утичу на свест предузећа о контроли. Ревизијски одбор је предодбор управе. Управа и ревизијски одбор морају своје дужности схватити озбиљно те рачуноводствену и извештајну политику и поступке у предузећу надзирати активно.[6] На ефикасност ревизијског одбора утичу следећи фактори: његова независност у односу на управу, искуство и статус његових чланова, ширина до које се он укључује у пословање предузећа и надзире га, примереност његових радњи, ступањ до којег управа поставља и решава тешка питања, и његова интеракција с интерним и спољњим ревизорима.

Организацијска структура дефинише начин на који се преносе и надзиру овлашћења и одговорности у предузећу. Она даје оквир за планирање, извршавање, контролу и надзор пословања. Успостављање одговарајуће организацијске структуре односи се на разматрање главних подручја овлашћења и одговорности и одговарајућих извештавања. Организацијска структура предузећа зависиће од његове величине, као и особина његовог пословања. Фактори као што су степен технологије у индустријској грани којој предузеће припада и екстерни утицаји као што је регулација значајно утјечу на врсту његове организацијске структуре. На пример, предузеће које послује на подручју високе технологије највероватније ће имати потребу за организацијском структуром која може брзо одговорити на технолошке промене на тржишту. Слично, од предузећа које послује на грани на коју јако утичу законски прописи као што је банкарство може се тражити да задржи строго контролисану организацијску структуру, како би било у складу са законима.

Под овим фактором подразумева се начин на који се преносе овлашћења и одговорности и начин на који се поставља хијерархија односа у извештавању и давању одобрења. То се односи на политике у вези с прихватљивом пословном праксом, знањем и искуством кључних радника и изворе за извршавање дужности. Ту су такође укључене политике и питања којима се жели осигурати да сви запослени разумеју циљеве предузећа, начин на који су њихове индивидуалне радње међусобно повезане и доприносе тим циљевима и зашто и како су одговорни. Постоје више врста контрола које предузеће може користити како би задовољило захтеве овог фактора. Као прво, предузеће може имати детаљно израђену организацијску шему у којој се налази поредак и овлашћења и одговорности. Као друго, управа и надзорници треба да имају описе радних места на којима се налазе и своје одговорности у вези с контролом.

Процена ризика

Процена ризика финансијског извештавања укључује одређивање, анализу и управљање ризицима меродавним за припрему реалних и објективних финансијских извештаја објављених у складу с општеприхваћеним рачуноводственим начелима. Приликом процењивања ризика потребно је узети у обзир околности и догађаје унутар и изван предузећа који се могу догодити и негативно утицати на његову способност евидентирања, обраде, сабирања и објављивања финансијских информација у складу с изјавама управе у финансијским извештајима. Ризици се могу појавити или променити у следећим околностима[7]:

- промене услова пословања – промене законског окружења или услова пословања могу довести до промене конкурентских притисака и стварања ризика који су у значајној мери различити,

- нови радници – могу имати различито схватање интерне контроле и у систему интерне контроле нагласак ставити на неко друго подручје,

- нови или усавршени информацијски системи – значајне и нагле промене у информационим системима могу променити ризик повезан с интерном контролом,

- нагли раст – значајно и нагло ширење пословања може ослабити контролу и повећати ризик,

- нова технологија – укључивање нове технологије у производни или информациони систем може променити ризик повезан с интерном контролом,

- нове производне линије, производи и активности – улазак у пословна подручја или пословне догађаје с којима предузеће нема искуства може довести до новог ризика повезаног с интерном контролом,

- реструктурирање предузећа – може бити праћено смањењем броја запослених и променама у надзору и подели дужности што може довести до промене ризика повезаног с интерном контролом,

- пословање с иностранством – почетак пословања с иноземством или ширење тог пословања доноси нове и често јединствене ризике повезане с интерном контролом

- рачуноводствени прописи – усвајање нових или промена постојећих рачуноводствених начела може деловати на ризик укључен у припрему финансијских извештаја.

Активности контроле

Активности контроле су политике и поступци којима се осигурава да се све потребне радње у вези с ризицима укљученим у постизање циљева предузећа предузете. Активности контроле меродавне за ревизију су: увид у пословање, обрада информација, физичка контрола, подела дужности и увид у пословање.

Снажан рачуноводствени систем треба да има контролне поступке кроз које се извршава независна провера рада појединца или деловања поступака у систему. Неки примери укључују упоређивање стварног пословања с плановима, прогнозама и пословањем претходног раздобља; истраживање повезаности информација о пословању и финансијама праћено анализом, истраживање неочекиваних разлика и корективне радње; надзор пословања по функцијама или активностима у предузећу.

Активности контроле које се односе на информациони систем могу се поделити у две категорије: општу контролу и контролу софтвера. Општа контрола односи се на свеобухватне услове обраде података, укључује контролу над централном обрадом података, набавком и одржавањем системског софтвера, осигурањем приступа развојем програма за постојеће рачуноводствене системе односи се на одговарајућу документацију и тестирање пре примене. Контрола софтвера односи се на појединачне софтвере како би се осигурала потпуност и тачност обраде, одобрења и ваљаности пословних догађаја. Два примера контроле су[8]:

- у предузећу морају постојати такви контролни поступци којима се осигурава да за сваки пословни догађај који се појави у рачуноводственом систему постоји одговарајуће одобрење,

- предузеће мора креирати документа и белешке тако да се све меродавне информације задржавају у рачуноводственом систему.

Битно је да се у предузећу изврши подела на начин да се раздвоје одговорности за одобравање пословних догађаја, њихово рачуноводствено праћење и заштита повезане имовине. Раздвајањем наведених функција редуцира се могућност да једна особа учини и сакрије грешке и неправилности обављањем уобичајених дужности. Важност поделе дужности биће објашњена на примером. Особа која је задужена за примање уплата од купаца на рачун има приступ аналитичкој евиденцији купаца, могуће је да та особа злоупотреби новац тако да покрије мањак у рачуноводственој евиденцији. Информациони систем меродаван за циљеве финансијског извештавања, укључујући рачуноводствени систем, састоји се од метода и евиденција осмишљених за евидентирање, обраду и збрајање пословних догађаја, као и извештавање о њима и за одговорност у вези с имовином и обвезама. Делотворан рачуноводствени систем се састоји од таквих метода и евиденција које ће:

- идентификовати и евидентирати све ваљане пословне догађаје,

- пословне догађаје детаљно описати на временској основи на начин који омогућује њихову одговарајућу класификацију у финансијским извештајима,

- проценити вредност пословних догађаја на начин који омогућава евидентирање њихове одговарајуће монетарне вредности у финансијским извештајима,

- утврдити раздобље у којем су пословни догађаји настали како би се омогућила њихова евиденција у одговарајућем обрачунском раздобљу,

- у финансијским извештајима на одговарајући начин објавити пословне догађаје и све што је у вези с њима.

Пажљивим испитивањем наведених обележја која карактеришу делотворан информациони систем открива се директна веза с ревизијским циљевима. Разумевање улога и одговорности појединаца у погледу интерне контроле над финансијским извештавањем постиже се одговарајућим саопштавањима. То се односи на меру у којој запослени разумеју у каквој су вези њихове активности финансијског извештавања с радом других и начине извештавања о одступањима од прописаних контролних поступака одговарајућег вишег нивоа предузећа. Таква саопштавања се врше у облику приручника о политикама подuzeћа, приручника о рачуноводству и извештавању и у облику обавештења. Саопштавања се могу давати и усмено или кроз одређене активности менаџмента.

Како би се добило разумно уверење о томе да ће се циљеви предузећа остварити управа треба надзирати интерну контролу и проверити делује ли она онако како је осмишљено и је ли обликована у складу са променама у условима пословања. Надзор укључује скуп поступака којима се процењује квалитет интерне контроле у времену.[9] При томе одређени запослени процењују врсту и деловање интерне контроле на временској основи и предузимају потребне радње. Надзор се може вршити кроз континуиране активности или путем одвојених процена. Континуиране активности надзора уграђене су у редовно, свакодневно пословање предузећа, а састоје се од уобичајених управљачких или контролних активности. Управа користи рад интерних ревизора или запослених који извршавају сличне задатке како би надзирала ефикасност интерне контроле. Ефикасна интерна ревизија има јасно разграничену функцију надлежности извештавања квалификованих запослених и одговарајуће изворе који омогућавају спровођење задатих обавеза. Присутност снажне функције интерне ревизије ојачава услове у којима се спроводи контрола.

Утицај величине предузећа на интерну контролу

О величини предузећа може зависити начин на који ће различите компоненте интерне контроле бити примењене. Један од фактора који ће се код малих и средњих предузећа вероватно разликовати у односу на велика је употреба писаног кодекса о понашању и док ће га велика предузећа имати, мала или средња неће. Мала су предузећа могла развити такву културу у којој се поштење и етичко понашање наглашава усменим саопштавањем, а могуће је да власник предузећа уједно обавља и функцију менаџера. Основна начела процене ризика, активности контроле и компоненте информирања и саопштавања требају бити присутне у свим предузећима, али у малим и средњим предузећима то ће бити у мање формалном облику него у великим предузећима. Примера ради, у малом предузећу кроз висок степен укључивања власника, који је уједно и менаџер, у дневне активности предузећа може се осигурати врло ефикасна контрола кроз коју се идентификују ризици који могу утицати на предузеће и уједно се назире пословање.[10] Такође, мало предузећа захваљујући својој величини, једноставнијој хијерархијској структури и већој прегледности коју има управа, може имати ефикасне канале саопштавања.

Ефикасност компоненте надзора може такође бити последица интензивног укључивања менаџмента у свакодневно пословање. Укључивши се у свакодневно пословање, менаџмент ће бити способнији да утврди одступања од очекиваних вредности и грешке финансијских информација.

Ограничења интерне контроле

Систем интерне контроле треба да буде осмишљен и да делује на начин који пружа разумно уверење у погледу остварења циљева предузећа. Концепт разумног уверења почива на захтеву да трошкови система интерне контроле не прелазе користи које се од тог система очекују. Како би се између трошкова контроле и пове-

заних користи успоставила равнотежа, управа мора спровести значајне процене и судове. Ефикасност сваког система интерне контроле подложна је одређеним ограничењима својственим сваком систему, што укључује и кршење интерне контроле од стране управе, грешке запослених и тајне споразуме.

У својим настојањима да успостави одговарајућу контролу у предузећу менаџмент може претерати. Такав је случај када надређена особа изда налог подређеној особи да прокњижи у пословним књигама пословни догађај који није у складу са садржајем пословног догађаја чиме се крши интерна контрола. Подређени запослени радник може прокњижити пословни догађај иако је свестан да се ради о кршењу интерне контроле из страха да не изгуби посао. Ревизора посебно занима јесу ли надређени менаџери укључени у такве активности због тога што то повлачи озбиљна питања о њиховом поштењу. Кршење интерне контроле од стране надређеног менаџмента тешко је открити уобичајеним ревизијским поступцима.[10]

Систем интерне контроле може бити само толико делотворан колико су ефикасни запослени који постављају и спроводе контролне поступке. Пример за ово тврђење је следећи: запослени такође могу грешити због властитог немара, растресености или умора. Приликом процењивања интерне контроле ревизор треба пажљиво размотрити квалитет интерних контрола.

Ефикасност поделе дужности лежи у томе да појединци извршавају само додељене задатке или у томе да оно што је једна особа учинила проверава нека друга особа. У предузећу увек постоји ризик да ће тајни споразум две особе нарушити ефикасност поделе дужности. Пример је нпр. следећи: особа која је задужена за примање новца од купаца може се тајно споразумети с особом која та примања евидентира у аналитичкој евиденцији купаца с намером да од предузећа отуђе новац.

Ослањање на интерну контролу у процесу ревизије

Контролне компоненте интерне контроле широко се примењују не само на извештаје финансијског рачуноводства, већ и на активности везане за контролу редовног пословања и усклађености са важећим правилима и прописима. Ревизор се ослања на интерне контроле и након што постигне разумевање структуре, ревизор испитује функционисање интерних контрола. На основу разумевања и тестова, ревизор процењује ризик интерне контроле како би утврдио колико ће доказа бити потребно. На основу процена ризика, планирају се детаљни тестови које ће бити неопходно обавити у току ревизије.

Основни метод који ревизори користе при вредновању интерних контрола садржи пет обимних поступака[11]:

- постизање разумевања (на довољно детаљном нивоу) интерне контроле и њених компоненти: контролно окружење, поступци процене ризика, контролне активности, рачуноводствени, информациони и комуникациони системи и метод праћења надгледања,
- процена контролног ризика,
- тестови контроле,
- поновна процена контролног ризика и
- одређивање учинка процене контролног ризика на доказне тестове.

Пре него што ревизор изведе ових пет корака, он обично усвоји основу, прелиминарни општи приступ при планирању ревизије који утиче на обим разумевања интерне контроле и облик тестова контрола и доказних тестова. Ревизор у фази планирања ревизије мора да утврди која ће стратегија бити коришћена у погледу ослањања на интерне контроле као део плана ревизије сваке тврдње финансијског извештаја: ослонити се на интерну контролу и смањити тестове или ревизор очекује да обави опширно доказано испитивање и да се не ослања на интерне контроле.

Поступак постизања разумевања су поступци које ревизор користи да би сакупио доказе о облику и функционисању специфичних контролних политика и поступака. Поступци за постизање разумевања се баве и структуром релевантних политика, поступака и евиденција и провером њиховог спровођења од стране предузећа. Природа, временски распоред и обим поступака које ревизор обавља ради постизања разумевања интерне контроле ће, између осталог, зависити од: претходног искуства, величине и сложености предузећа и њиховог компјутерског система, процене значајности, врсте примењених интерних контрола, природе документације предузећа везане за специфичне интерне контроле и ревизорове процене интерног ризика.

Рачуноводствени систем и контролне активности компаније су организовани тако да омогуће обраду специфичних салда рачуна и врста трансакција. Ревизор треба да разуме рачуноводствени процес почевши од догађаја који иницира трансакцију до његовог укључивања у финансијски извештај, укључујући и познавање коришћења компјутера у процесу обраде рачуноводствених података. Догађајем који иницира трансакцију сматра се нпр. догађај када запослени у продаји прихвати телефонску поруџбину или када купац иницира трансакцију путем банкомата.

Разумевање обухвата познавање начина на који се трансакције вреднују, класификују, евидентирају и синтетизују у датотекама, дневницима, или књигама. Ревизор ће желети да утврди: изворну документацију; рачуне (у помоћним или главним књигама) на које трансакције утиче, и природу компјутерских фајлова, докумената и релевантне рачуноводствене извештаје који се производе и обрађују у процесу кретања информација до главне књиге финансијских извештаја. Ревизор може испитати и моделе вредновања који се користе при прављењу рачуноводствених процена.

Да би разумели утицај који контролне активности имају рачуне, ревизори утврђују који рачуни се односе на које системе (нпр. рачуни продаје и потраживања од купаца се односе на систем фактурисања продаје). За сваки апликативни систем, углавном прикупљамо следеће информације: сврха система, да ли је систем купљен или је развијен у предузећу, кључне функције обраде и учесталост коришћења система. Ревизор такође добија информацију о укупном протоку трансакција у оквиру система, укупном приступу контроли система и евидентној поузданости система. Разумевање укупног кретања података и о трансакцијама у систему укључује и разматрање природе и извора главних извора података који се уносе, главних output – података који се добију након обраде, важних главних фајлова и међусобне размене података унутар целог система. Разумевање поузданости система захтева процену евидентног квалитета обраде, укључујући обраћање пажње на било какве грешке које су се раније догодиле – историју грешака, да ли је систем сада, или је био значајно промењен, искуства и стручности људи који раде на систему, сложености трансакција које систем обрађује.[11]

Информациони систем предузећа производи многа документа, фајлове и извештаје који су корисни за управљање организацијом, али ревизор првенствено треба да разуме оне output добијени након што их је систем обрадио, који се односе на финансијске извештаје. На пример, исти систем који производи излазне фактуре и дневник продаје може да производи и извештај о продаји који прави продавац. Разумевање овог извештаја не мора да буде неопходно за планирање ревизије, осим у случају када се извештај о продаји намерава користити при независном испитивању трошкова провизије.

Ревизори добијају висок степен (не детаљан) разумевања компјутерског окружења. Они стичу увид у основне елементе компјутерског окружења и контролне структуре компјутера. [12] Ове информације се сакупљају интервјуисањем појединих руководилаца, одговорних за тај систем. Да би се разумело компјутерско окружење, испитује се степен централизоване или децентрализоване контроле и повезаност различитих битних места обраде. Ревизори такође разматрају основне типове системског софтвера укључујући софтверске контроле приступа или сигурносне софтвере, софтвере за контролу промена програма и библиотеке, основне програмске језике, језике спасавања података, менаџере базе података, комуникационе и оперативне системе.

Тестови контрола су ревизијски поступци којима се испитује ефикасност контролних политика ради подршке смањеном контролном ризику. Кључне контроле морају бити подржане тестовима контрола. Обим у коме се тестови контрола примењују зависи од процењеног контролног ризика.[13] Што је нижи процењени контролни ризик, тестови требају бити опширнији, да би се подржао већи степен ослањања на интерну контролу.

Постоји знатно преклапање између тестова контрола и поступака стицања разумевања. Међутим, постоје две основне разлике у њиховој примени. Прво, поступци се примењују на све контролне политике да би се постигао потребан степен разумевања док се тестови контрола примењују само тамо где је процењени контролни ризик испод максимума и само на кључне контроле. Друго, поступци за добијање потребног степена разумевања се изводе само на једној или пар трансакција или опсервација у датом тренутку. Тестови контрола се примењују на шире узорке, а опсервације се често врше више пута у различитим временским интервалима. Колико и каквих доказа је потребно за подршку конкретног процењеног нивоа контролног ризика је ствар стручног мишљења, а зависи од ревизорове одлуке везано за природу, термински распоред и обим тестова контроле.

Ревизорова процена компонената ревизијског ризика се у току ревизије може променити. Ревизор може да дође до закључка да постоје расположиви докази на основу којих је, за неке изјаве, могуће додатно смањити процењени ниво контролног ризика. У неким случајевима постоји могућности да се информација која није била откривена током извођења ревизорских поступака (нпр. тестова контрола), у знатној мери разликује од информације на основу које је ревизор првобитно проценио ризик. У таквим случајевима, ревизор треба да ревидира своју промену контролног ризика и да размисли о промени стратегије ревизије која је била предвиђена за дату изјаву финансијског извештаја, као циљ ревизије.[14]

Процењени ниво контролног ризика (за неку изјаву) директно утиче на формулисање ревизије салда или доказних тестова. Што је нижи процењени ниво контролног ризика, то ће ревизору требати мање доказа за материјалне – доказне тестове. Ревизорова процена контролног ризика утиче на природу, тајминг и обим доказа-

них поступака које треба извести. Због тога, смањивање процењеног контролног ризика, даје могућност ревизору да преобликује тестове билансних позиција или доказне тестове на следеће начине:

- мењајући природу доказаних тестова, нпр. користећи аналитичко испитивање, уместо детаљне ревизије салда,
- мењајући временски период на који се односе доказни тестови (тајминг), изводећи у неком међупериоду, а не на крају године,
- мењајући обим доказних тестова, користећи мање обиман статистички узорак.

Закључак

Интерна контрола је процес који спроводи борд директора – управни одбор, управа и остало особље, а има за циљ да пружи разумно уверење у погледу постизања циљева у следећим категоријама: ефикасност и успешност редовног пословања, поузданост финансијског извештавања, усклађеност с постојећим законима и прописима и заштита средстава.

Интерне контроле се могу поделити у две врсте: административне контроле и рачуноводствене контроле. Административне контроле се баве промоцијом пословне успешности и придржавања прописаних управљачких политика. Рачуноводствене контроле се баве заштитом средстава и пружањем уверења да су финансијски извештаји и основне рачуноводствене евиденције поуздане.

Компоненте интерне контроле су: контролно окружење, процена ризика, контролне активности, информација, комуникација и надгледање. Контролно окружење обухвата активности, политике и поступке који одражавају укупан став топ менаџмента, директора и власника.

Контролно окружење има веома широк утицај на начин на који су пословне активности структурисане, начин на који се утврђују циљеви, и начин на који се процењују ризици. На контролно окружење утиче пословна прошлост и култура предузећа. Ефикасно контролисана компанија утврђује одговарајуће поступке и политике.

Информација је потребна на свим нивоима организације: финансијска информација, пословна информација, информација о усклађености и информација о догађајима, активностима и условима изван предузећа. Та информација мора бити идентификована, и пренесена у облику и временском оквиру који омогућавају људима да обављају своје дужности и испуњавају одговорности. Целокупан процес интерне контроле се мора надгледати и по потреби прилагођавати и мењати. То се постиже сталним активностима надгледања, појединачним проценама или комбиновањем те две активности.

Основни метод који ревизор користи при процени интерних контрола садржи пет корака. Први корак подразумева постизање разумевања контролног окружења, поступака процене ризика, контролних активности, рачуноводственог информационог и комуникационог система, метода праћења и надгледања на довољно детаљном нивоу. Други корак подразумева идентификовање специфичних контрола које ће смањити ризик и процену контролног ризика. Трећи корак подразумева тестове контрола, односно њихове ефикасности, а четврти корак захтева поновну процену контролног ризика. Коначно, у петом кораку, ревизор на основу процењеног контролног ризика утврђу-

је обим извођења доказних тестова, детаљног испитивања билансних позиција и врта трансакција. Пре отпочињања ових корака, ревизор обично усваја основну прелиминарну стратегију, било да се ослања на интерне контроле и смањи обим доказних тестова, било да врши опширна доказна испитивања и да се не ослања на контроле.

Промена контролног ризика почиње са променом тврдње из финансијских извештаја о значајним салдима на рачунима и трансакцијама. Циљеви ревизије се дефинишу на основу тих тврдњи. Ревизор процењује ризик прихватања да је интерна контрола која подржава тај циљ ефикасно структурирана и да се ефикасно користи. При промени контрола, ревизор тражи „недостатке“ у контролама да би одредио природу и обим доказних тестова, односно поступака испитивања билансних позиција које намерава извести да би формулисао конструктивне предлоге за евентуална побољшања (система интерне контроле).

Ревизори морају одредити природу, временски распоред и обим података, да би испитали контроле. Тестови контрола се углавном састоје од комбинације постављања упита запосленом особљу клијента, посматрања контрола, испитивања докумената и поновног извођења контролних података. Временски распоред контрола се односи на време када је доказ био добијен и период ревизије на који се он може применити (тајминг). Обим тестова контрола зависи од степена у коме се обавља разговор са запосленим особљем клијента, посматрања, испитивања документације и поновна процена контролног ризика.

Литература

- [1] Stern J. and Chew Jr. D., *The Revolution in Corporate Finance*, Basil Blackwell, 1997.
- [2] Симијоновић С., Интерна контрола и компоненте интерне контроле, *ОДИТОР*, Центар за економска и финансијска истраживања, Београд, 2(1), 2016, стр. 30-35.
- [3] Вукша С. и Милојевић И., *Анализа биланса*, Универзитет БК, Београд, 2007.
- [4] Brigham, F. E. and Gapenski L., *Financial Management*, The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, 1997.
- [5] Schroeder R. and Clark M., *Accounting Theory and Analysis*, 7th Edition, University of North Carolina. 2001.
- [6] Међународни стандарди ревизије, превод, Савез рачуновођа и ревизора Србије, 2002.
- [7] Међународни рачуноводствени стандарди, превод, Савез рачуновођа и ревизора Србије, 2006.
- [8] Whittington R. and Pany K., *Principles of Auditing and Other Assurance Services*, McGraw-Hill College. 2000.
- [9] Надовеза Б., Мајсторовић А., Милојевић И., *Рачуноводство и управљање трошковима*, Младост биро, Београд, 2006.
- [10] Brealy, R. A. and Myers S., *Principles of Corporate Finance*, MC Graw – Hill, 1996.
- [11] Милојевић Д., *Ревизија финансијских извештаја*, Универзитет БК, Београд, 2006.
- [12] Милојевић И., Михајловић М., Цвијановић М. (2012) Impact of organizational failure of relevance consolidated budget, *Економика пољопривреде*, Vol. 59, №1, str. 63-71
- [13] Милојевић, И., Вукоје, А., Михајловић, М. (2013) Accounting consolidation of the balance by the acquisition method, *Економика пољопривреде*, Vol. 60, №2, str. 237-252
- [14] Пековић Ј., *Значај државне ревизорске институције*, *ОДИТОР*, Центар за економска и финансијска истраживања, Београд, 2(1), 2016, стр. 18-24